

## РОЛЬ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА У ЗАРОДЖЕННІ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ (1960-І РР.)

Дунас Олеся,  
магістрантка I-го року навчання  
історичного факультету  
Тернопільського національного педагогічного  
університету імені Володимира Гнатюка  
e-mail: olesia.dunas29@gmail.com

Науковий керівник: **Окаринський Володимир**,  
кандидат історичних наук, доцент,  
кафедра історії України, археології та  
спеціальних галузей історичних наук  
Тернопільського національного педагогічного  
університету імені Володимира Гнатюка

---

На сучасному етапі українського державотворення актуальними в історичній науці стають дослідження, націлені на об'єктивний аналіз подій 60–80-х рр. ХХ ст., які сформували ідейно-політичні засади сучасної Української держави. Особливо цінними є життєписи окремих осіб, таких як В'ячеслав Чорновіл, чия діяльність мала значний вплив на розвиток суспільно-політичної думки та руху за незалежність України.

Період 1960–1980-х років – це час виникнення і стрімкого розвитку дисидентського руху. Роль дисидентського руху в Україні надзвичайно велика. Бо завдяки цим людям відродилась українська незалежність. «З одного боку, вони не могли багато зробити, а з другого, зробили багато», – говорить відомий історик Ярослав Грицак [5].

Мета дослідження – охарактеризувати внесок В. Чорновола у розвиток дисидентського руху в Україні.

Дослідник історії дисидентського руху в Україні Анатолій Русначенко відзначає, що вже наприкінці 1950-х років, тобто на 2-3 курсах університету, погляди Чорновола уже чітко визначились: боротьба проти партійної диктатури, проти однопартійної системи, за національне визволення. Загалом, більш-менш подібні погляди були у більшості проукраїнських громадських діячів того часу [1, с. 175]. Смерть Й. Сталіна і хвилі репресій інтелігенції за М. Хрущова сприяли розвитку подібних рухів на всій території СРСР.

Зазначимо, що дисидентський рух був загальносоюзним, однак саме в Україні він набув найбільшого розмаху. На відміну від загальнорадянського, цей рух на українських землях був сильно політизований. Це дуже добре відображує доба перебудови та

незалежності: майже всі українські політв'язні балотувалися в депутати Рад різних рівнів [3, с. 34].

В першій половині 60-х років з'являються перші самвидавчі тексти суспільно-політичної спрямованості, окремі з яких редагував В. Чорновіл. Зокрема, це стосується праць Є. Сверстюка і Є. Пронюка, а також статті Василя Яременка «В шовіністичному зашморгу». Розповсюдження літератури самвидаву В. Чорновіл вважав одним із способів досягнення незалежності. Сьогодні це звучить дещо утопічно, однак незаперечним є той факт, що завдяки самвидаву національна свідомість українців зростала.

Теоретичною основою дисидентського руху стали самвидавчі твори В. Чорновола. Розглянемо їх.

Від початку 1960-х років під пильний нагляд потрапили 168 представників дисидентського руху, шістдесятники та релігійні громади [3, с. 70], що спричинило масові переслідування інтелігенції і судові процеси. За таких умов та настроїв, коли сповнена болем активна частина суспільства через несправедливість системи, на світ з'являється праця «Правосуддя чи рецидиви терору?». Вона містила в собі благородну і неоціненну мету показати світу, що відбувається в СРСР, розкрити вже давно відомі, але заборонені у суспільстві теми обговорення – жахіття політичних репресій, що в 1960-х роках швидкими темпами почали знову проявлятися в радянському суспільстві.

Книга «Правосуддя чи рецидиви терору?» закінчена в 1966 р. і відразу надіслана Прокуророві УРСР та Голові КДБ при Раді Міністрів УРСР. Далі В. Чорновіл надсилає книгу партійному лідерові України П. Ю. Шелесту. На цьому автор не зупиняється і відправляє свій твір В. Г. Зайчуку – Голові Верховного Суду УРСР. Таким чином, В'ячеслав Максимович діє абсолютно відкрито, не приховуючи свого прагнення до справедливості. Саме В. Чорноволу належить обґрунтування доцільності самвидаву як форми боротьби [2, с. 52].

Однак українські читачі побачили книгу «Правосуддя чи рецидиви терору?» лише у 1992 р., через рік після проголошення незалежності, коли В. Чорновіл уже по пам'яті і за допомогою видань, що були надіслані з-за кордону, зміг її відновити [2, с. 55].

Наступна праця автора виходить під промовисто-гучною назвою – «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)» 1967 р. У цій книзі вміщені біографії зі світлинами, а також заяви і твори тих «злочинців». Назвемо їх: Ярослав Геврич, Іван Гель, Ігор Герета, Богдан Горинь, Михайло Горинь, Микола Гринь, Панас Заливаха, Мирослава Зваричевська, Дмитро Іващенко, Святослав Караванський, Євгенія Кузнецова, Олександр Мартиненко, Михайло Масютко, Ярослав Менкуш, Валентин Мороз, Михайло Озерний, Михайло Осадчий, Іван Русин,

Мефодій Чубатий, Анатолій Шевчук. Зрештою, усі всі ці люди і ще тисячі інших звинувачені в антирадянській, націоналістичній пропаганді та агітації. Їм приписували бажання «підриву чи ослаблення радянського ладу», інкримінували ст. 62 Кримінального кодексу УРСР [4, с. 139].

Вся діяльність В. Чорновола переслідувала єдину мету, яку він чітко прописав у своєму листі до першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста від 22 червня 1966 р.. В. Чорновіл в черговий раз захищав заарештованих і закликав відвернути масовість цього середньовічного психозу. «Арешти та закриті судові процеси, – писав він, – що прокотилися по Україні за минулих дев'ять місяців, не були масовими і можуть здаватися недалекоглядним людям надто дрібним епізодом у житті республіки, щоб на нього серйозно вважати. Але беззаконня та сваволя, допущені сьогодні як експеримент, завтра можуть стати страшною всеохоплюючою пошестю».

З появою вищеназваних праць та відкритих листів В. Чорновола радянський уряд відразу відреагував наступним чином: вважав за необхідне притягнути автора до кримінальної відповідальності, що спрямовувалась на викорінення інакомислення в УРСР, і стати «прикладом» для інших, хто захоче піти подібним «творчим шляхом» [4, с. 151].

У 1969 р. В. Чорновіл приїхав до Києва, де зустрівся Є. Сверстюком та І. Світличним. З його ініціативи було налагоджено видання «Українського вісника», який вирізнявся яскравою «антирадянською», «націоналістичною» спрямованістю. Подальша діяльність В. Чорновола у 1970–1980-х рр. набирала все більш яскравого політичного і правозахисного забарвлення, що помітно вплинуло на бурхливий розвиток дисидентського руху в УРСР і за її межами.

Висновки. В'ячеслав Чорновіл послідовно відстоював права громадян, розуміючи необхідність та доцільність кожного брати активну участь в державних справах. На власному прикладі він показав важливість чіткої громадської позиції і став ідейним основоположником дисидентського руху в УРСР.

Громадсько-політична діяльність В. Чорновола сприяла поступу національно-визвольного руху, утвердженню права українського народу на політичне самовизначення, формуванню основ української держави. За свої політичні погляди втричі був заарештований, а зрештою і загадково загинув уже в добу незалежної України. У пам'яті мільйонів українців В'ячеслав Чорновіл – взірець справжнього патріота, його діяльність надихає багатьох наших сучасників на подальшу боротьбу.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вегеш М. Вячеслав Чорновіл у дисидентському русі 60–80-х років / Carpatica-Карпатика / відпов. ред.: М. М. Вегеш, М. П. Зан. Ужгород: Вид-во УжНУ, 2003. Вип. 21: Політологічні студії: історія, теорія, практика. С. 173–180.
2. Деревінський В. Ф. Вячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика: монографія. Тернопіль: Джура, 2011. 224 с.
3. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б. Захаров. Харків: Фоліо, 2003. 144 с.
4. Побережець Г. Внесок В. М. Чорновола у розвиток суспільно-політичної думки та розбудову державності України: монографія. Миколаїв. 2015. 246 с.
5. Терещук Г. Українське дисиденство – це була правдива і зріла опозиція – професор Грицак. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24886088.html> (дата звернення: 16.04.2024).